

Joanna Derdowska: *Praskie przemiany: Sacrum i desakralizacja przestrzeni miejskiej Pragi*

Kraków, Zakład wydawniczy NOMOS
2006, 172 s.

Rodilého Pražana neudivuje, jestliže se vyprávění o Praze – legendární, mytické, mytologické, či magické – stejně začne zcela nemagickým, spíše tragickým osudem největší sochy, jaká kdy v dějinách byla postavena „velikému vůdci národů“ Josifu Stalinovi, odhalena po jeho smrti a osm let po odhalení zbourána. Pomník sám je příběhem a nadto příběhem opředeným legendami (i prokazatelnými fakty) o sebevraždě autora a jeho ženy, je smutným dokladem, k jakým koncům vede, dá-li se výjimečný talent (a Otakar Švec, tvůrce pomníku, byl znamenitý avantgardní či civilistní sochař) do služeb ďábelských svodů. Ne každý totiž dokáže – jako legendární svatý Prokop – ďábla zapřáhnout do pluhu a nechat ho sloužit Boží věci.

Joanna Derdowska (podobně jako autor bestselleru Mariusz Szczygieł *Gottland*) se v jiném žánru a v jiném kontextu nemohla přirozeně tomuto pražskému fenoménu vyhnout – ostatně ani to nešlo vzhledem k tématu knihy. Autorka – poučena znalostí antropologické a sociologické literatury světové, polské i české – si klade za cíl popsat „sakrální prostor městské Prahy a její současné transformace, zejména ty, jež mají charakter desakralizace“ (s. 11). Snad bychom se mohli poučit o tom, co to je *antropologická perspektiva*, kterou autorka uplatňuje (poučena stejně tak Geertzem jako Buchowskim, Toporowem jako Ewou Rewers, Lynchem jako Barthesem), protože tato perspektiva nabízí „pohled, který překračuje popis památných objektů a dějin, současně však navrhuje kritický pohled na dnešní městskou ikonografii“. Prostý (u recenzenta v podstatě nahodilý, u autorky systematický) výčet autorů naznačuje, že se pracuje s průnikem perspektiv – sociologické (až fenomenologické), historické,

antropologické a sémiologické, průnikem, který je zcela organický, nikde neruší, nikde se netváří jako „konečné moudro“ – ani tam, kde naši čeští autoři nezřídka přecházejí k jazyku zcela enigmatickému a čtenářsky vpravdě „nepřátelskému“. Derdowska píše zaujatě pro téma a znamenitě poučena primárními i sekundárními prameny, a co je zvláště cenné – vlastně na nic nezapomíná. Kolikrát se recenzent chtěl blýsknout znalostí něčeho, o čem přece „cizinec“ nemůže jen tak vědět, leč vše marno. Derdowska ví třeba o Bílkově kříži v katedrále sv. Víta, ví všechno o její dostavbě (a nezaupímá oblíbené despektní stanovisko k dokončovacím pracím v počátku 20. století), zná slavnou historku o korunovačních klenotech v rukou protektora Heydricha (zde chyba – Heydrich se píše s „y“ – s. 57), umí propojit architekturu s literaturou (Topol, Urban) atd.

Formálně je práce vystavěna kolem sakrálních a desakralizovaných center (Vyšehrad, Hradčany, Letná, Václavské náměstí, Vítkov), v tomto ohledu se nic překvapivého ani čekat nedalo, co je ale vskutku pozoruhodné, je autorčina znalost všech těch podvodů a podvůdků, her a hříček, které byly sehrány třeba kolem kostela sv. Kaješana a zejména sv. Michala. S odkazem na Nešporovy údaje o počtech věřících (aspoň matrikových) Derdowska píše: „Církev tedy nemá vlastně ani šanci plnit svou primární náboženskou funkci. Nicméně myšlenka dát sakrální objekt do prodeje ve veřejné soutěži si zaslouží větší pozornost proto, že toto gesto umisťuje tento objekt mezi všechny ostatní městské domy či stavby veřejného užitku, mění jej v objekt, jehož hodnotu je možné spočítat v penězích, dát mu určitou cenu a směnit jej podle tržních zásad. Objekt, který měl člověku sloužit k tomu, aby vystupoval ze sféry *profanum*, je sám do této sféry včleněn“ (s. 79). A dodává: „*Sacrum* je něco jako příroda; samo o sobě je bezradné ve vztahu k trhu, a vyžaduje proto neobchodní angažovanost se strany těch kruhů a organizací, kte-

ré dbají a mají dbát o zachování sakrálního „ekosystému“ (tamtéž).

Derdowska ale nikde nezvedá prst, nepoučuje, prostě konstatuje, zjišťuje, občas se mírně diví – třeba zrovna nad tím, jak jsme my, Češi, mohli s takovou nonšalancí chodit kolem *Saint Michel Mystery* a jak upřímně nám nevádí profanace Franze Kafky – osobnosti i díla. Inu, se Švejkem je to přece nejinak. Možná, že autorka přece jen poněkud neprávem zapomněla na jiného velkého českého rodáka, „Pařížana“ Alfonse Muchu. A opět – autorka samozřejmě ví, že to byl Karel Kosík, který tu paralelu Kafka–Švejk kdysi dávno poprvé uvedl (možná mohla připomenout – ale nemá se vytýkat, co v knize není! – že s Kafkou a Haškem „pracují“ stejně tak Kundera, jako Bělohorský...). Ani slavná (spíše smutná) historka s „růžovým tankem“ není opomenuta, je totiž bytostně ambivalentní – ostatně jako historie řady jiných míst v Praze: Vyšehrad je přece stejně tak pohřebištem velikánů, jako byli Mácha, Dvořák, Němcová či Čapek, ale taky osobností sporných, jako byl třeba Nejedlý, ale konec konců i těch, kteří na to „pouze měli“ – rozmanitých manželů majitelů realit a c.k. poštovních dvorních radů, což je svým způsobem taky české, pokud nepřijmeme ono velkorysé, že ve smrti jsme si všichni rovni, což asi opravdu jsme.

Sympatická je autorčina snaha vyhnout se úskalí „magické Prahy“ a konzumně znásilněné Prahy profánní, plné „ruských“ ušanek a triček s kvazisimboly KGB, nepodlehout ani dobře míněným i lacinými chvalozpěvům na Prahu – počínaje Ripelinim a konče Norbergem-Schulzem (právem proto připomíná Camusovu nechuť k smrduté Praze), ani steskům po zašlé slávě „města, jehož sláva hvězd se bude dotýkat“. Věcnost a poučenost – až minuciózní – je pro Derdowskou příznačná. Jen a jen proto, že text není psán „lehkým perem“, ale se znalostí reálií, která udivuje i „znalce“, si snad tři poznámky smíme dovolit.

Autorka připomíná (už sám ten fakt je pozoruhodný sám o sobě) osudy kláštera benediktýnek na Smíchově (většinou to byly Němky, které po válce odešly), který se proměnil v poštovní úřad, kostel sv. Gabriela přestal plnit liturgické funkce, podobně jako sousední kostel náležející ke klášteru Sacré Coeur. A přece – po roce 1990 byly z větší části obnoveny fresky tzv. beuronské školy (dokonce vyšly na známkách), v Evropě poměrně velmi vzácné tím, že se inspirovaly byzantským a dokonce egyptským výtvarným tvaroslovím.

Druhá poznámka – máme (jak je v Čechách zvykem) v prostoru Veletržního paláce dioráma *Bitva u Lipan* – záznam konečné fáze bitvy z roku 1434, která znamenala v podstatě konec (a porážku) polních husitských vojsk. To dioráma je zajímavé samozřejmě námětem, ale i tím, že je namaloval jinak populární ve Francii žijící malíř (spíše kreslíř) Luděk Marold, který se živil brilantními akvarely ze života francouzské vyšší společnosti... Jak přišel k „bitvě u Lipan“, je mi dodnes záhadou.

A konečně věc nejpodstatnější: autorka se odvažuje směle hypotézy, že Památník na hoře Vítkově (Jan Zázvorka a Jan Gillar, 1927–1930) patří do sféry „monumentalistické architektury, typické pro projekty vznikající v Německu a v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech“ (s. 100). Kdyby autorka tuto myšlenku nerozvíjela a nedokládala citacemi z Bullocka, Reichela aj., bylo by ji možné pominout jako prosté uchvácení vnější podobností monumentálních staveb té doby. Ale historicky ani věcně tomu tak není, nebylo a být nemohlo. Projekt vznikl v době, kdy se v Německu nic takového nestavělo (nota bene nacistus nebyl u moci) a v Sovětském svazu byly podobné (ale jen velmi zdánlivě podobné – viz třeba El Lisickij) projekty pouze na papíře, nikoliv v realitě. Stalinský monumentalismus je dílem spíše poválečným než předválečným. Jistě – Památník sám svou naddimenzovaností a nakonec funkční zbytečností může připomínat „monu-

mentalismus“ totalitních režimů – ale jen připomínat, genetická ani jiná souvislost tam není. Zajisté – k Památníku byla přistavěna po válce (již v roce 1946) Síně Rudé armády, která je ale – paradoxně – ve většině historických spisů o tomto období kvalifikována jako výjimečně kvalitní dílo, které se z kontextu pokleslého socialistického realismu vymyká. A konečně – nešťastný Památník je plný kupodivu dochovaných artefaktů z dvacátých až třicátých let, je tam mozaika podle Švabinského, freska podle Obrovského, překrásné sochařské a kovolitecké práce Horejcovy, mramorové reliéfy Pokorného atd. Vše ostatní, co autorka o Památníku píše, je přesné, zejména ten odkaz na absurdní „soužití“ anti-bolševické tradice legionářské s „dějinami třídních bojů“ – snad jen to příliš přímočaré propojení s totalitní architekturou stalinsko-speerovskou této monumentální stavbě přece jenom poněkud křivdí.

V závěru autorka naznačuje možné souvislosti „pražských proměn“ s vývojem a aktuálním stavem literatury: sama jako bohemistka by nám měla jistě mnoho co nového povědět stejně tak, jako se jí to podařilo v této rozsahem nevelké, ale mimořádně hutné knížce. Poslední slova jsou nejen postesknutím, ale snad i výzvou: „Výsledkem dobře fundovaných komparativních analýz by mohly být výsledky natolik nové, že Čechy, které ačkoliv jsou zemí s Polskem sousedícím, by mohly přestat být z mnoha hledisek pro nás Poláky *terra incognita*“ (s. 138 – kurziva autorka). Bohužel to platí vzájemně – čím více se vzdalujeme od doby, kdy jsme se v Polsku učili nejen sociologii, ale i občanskému odporu, tím více se nám vzdaluje Polsko jako země zajímavá, přitažlivá a kulturně atraktivní.

Miloslav Petrusek

Adéla Gjuričová, Michal Kopeček (eds.):
Kapitoly z dějin české demokracie
po roce 1989

Praha, Litomyšl, Paseka 2008, 324 s.

Na stránkách Kapitol se sešli čeští i zahraniční badatelé mladší a střední generace, kteří se pokusili nahlédnout polistopadový vývoj z hlediska dlouhodobějších trendů a diskontinuit moderního českého politického života. Politika tvořící rámec „příběhu transformace“ přitom má v jejich pojetí takřka „aristotelský“ přesah: zahrnuje nejen strany, ideologie, osobnosti politiků či instituce občanské společnosti, nýbrž také reflexi transformace, jak ji můžeme sledovat z literárních a filmových zpracování nebo na fenoménu ostalgie.

Autorský okruh se v tomto záběru cele doplňuje. Podává překvapivě konsekventní výpověď o nedávné minulosti, která je naší žitou současností, ale zároveň se stává (zejména 90. léta) stále více součástí moderních dějin. Aniž by snad toto souznění bylo explicitně avizováno, vyplynulo jakoby bezděky, z přirozené tendence ke kritické distanci od balastu politiky i k určité sdílené perspektivě, která v rekonstrukci historického vývoje překračuje každodenní agendu aktuálního politického diskurzu. Rozličně zaměření odborníci „archeologicky“ rozkrývají podstatné: oživují význam pojmů jako politická kultura, občanská veřejnost, politika dějin, kultura kolektivní identity či vztah historie a dějinné paměti. V centru pozornosti se ocitají jednotliví aktéři politického života, jejich generačně a zkušenostně podmíněný mentální horizont a sociální kontext jednání. Dotýkají se snad všech velkých společenských diskuzí – sporů o „nepolitickou politiku“, model ekonomické reformy, přítomnost antisystémové komunistické strany či vliv normalizační kultury, jejichž společným referenčním bodem je grandiózní téma tzv. vyrovnání se s minulostí. Odmítají ale jeho politicky jednostranné akcentování a podtrhují „neopominutelné a mnohvrstevné působení minu-